

פרוייקט העלאת יהודי סוריה ולבנון
ראיון עם יהודה פנחסי, ירושלים
תאריך: 21.11.1999
מראיין: אריה כהן

אריה כהן: מר פנחסי, אנחנו בפעם הקודמת, בראיון הקודם, סיימנו בכך שהגעתם ארצה וחייתם תקופה מסויימת באזור, או בשכונת הפחים שלא רחוק מרחוב בצלאל, אגריפס, באזור הזה. בוא נמשיך מפה ובענין הזה יש לי שאלה – כמה קמישלים אז חיו באזור הזה שאביך הוביל אתכם מחדרה הנה לירושלים לשכונת הפחים? כמה קמישלים היו?

יהודה פנחסי: אני אגיד לך, אז לא הייתי כל כך מעורה בכל הענין, וחוץ מזה גם הייתי צעיר מאוד. אני חושב מאתיים אנשים לפחות.

ש: מאתיים איש?

ת: כן. אבל אלה שעלו גם כן בשנות הארבעים, כלומר עם מלחמת העולם השנייה. מלחמת העולם השנייה התפתחה בסוף '39. אבל ההדים שלה, בעיקר בארצות ערב, לא היו כל כך חזקים. המלחמה התחילה באמת בעוצמה החל משנות הארבעים, אחרי כיבוש פולין וכל הדברים האלה. כי אז במדינות ערב היתה תסיסה. בעיקר הממשלות, ממשלת צרפת שהיה לה מנדט על סוריה ולבנון. האנשים האלה היו קרובים לאנשי וישי, מרשל פטאן שישב בווישי. הם כנראה הושפעו והיתה להם גם חזקה, גם אמונה שכאילו היטלר הוא ממוצא מוסלמי, עד כדי כך. לכן פה ושם, בעיקר המשכילים ואנשי הדת התחילו להציק ליהודים. הרבה יהודים כנראה קראו את הכתובת על הקיר ועלו ארצה. אבל בוא נגיד שהמצב אז לא כל כך חייב שיהדות סוריה תארוז את המזוודות שלה ותעקור מסוריה. המצב לא היה כל כך מי יודע מה.

ש: לא היה נורא כל כך.

ת: כן.

ש: אז אני מבין שיהודים מקמישלי גם כן ניצלו באותה תקופה את האפשרות לבריחה והגיעו ארצה. אתה אומר שרובם התיישבו בירושלים דוקא?

ת: כן, בירושלים בעיקר, כן.

ש: למה דוקא בירושלים?

ת: כי בירושלים היו אנשים דתיים, ותמיד התפללו לכיוון ירושלים. הם לא היו אנשים מתוחכמים, כן? חלום חייהם היה לבוא לירושלים. זו כנראה היתה, אני מניח שזאת היתה השאיפה שלהם.

ש: פה בירושלים אמרת שהם התגוררו בערך כמאתיים איש בשכונת הפחים. היה להם בית כנסת משלהם?

ת: כן.

ש: איזה? איך קראו לו?

ת: בשכונת הפחים עצמה היה בית כנסת של יהודי נציבין וקמישלי. נציבין זאת עיירה.

ש: בסמוך לגבול עם סוריה.

ת: בסמוך, והיא נמצאת בשליטת תורכיה. בזמנו, לפני ההגירה הגדולה מתורכיה לקמישלי, היהודים האלה התיישבו בנציבין. היה להם בית כנסת משלהם. אבל נוסח התפילה היה ירושלמי, בוא נגיד עיראקי, משהו כזה. לא היו להם דברים משלהם.

ש: הבנתי. איפה היה בית הכנסת. אתה זוכר את הרחוב, את הכתובת אולי?

ת: את הכתובת לא, אבל אני מכיר את השכונה. קוראים לה שכונת הפחים, כי כל הבתים האלה היו מפחים.

ש: היום בית הכנסת הזה עדיין קיים?

ת: כן, אבל לא מתפללים בו. אין כבר אנשים. כל המבוגרים הלכו לעולמם, והצעירים התפזרו, כל אחד לפי העבודה, לפי ההשכלה. היום אין מישהו שיאייש את בית הכנסת.

ש: המשפחה שלך התפללה גם כן בבית הכנסת הזה?

ת: כן, בטח. אבא שלי, האחים שלי.

ש: אתה זוכר איזה רחוב מרכזי ידוע היום שהיה שם ליד?

ת: בוא נגיד שזה לקראת רחוב אגריפס, מאחורי בית החולים שערי צדק. בית חולים וולך קראו לו אז.

ש: וולך?

ת: וולך, כן. על שם הרופא דוקטור וולך.

ש: הבנתי. אז עכשיו המשפחה שלך גרה בשכונת הפחים תקופה מסויימת. מה קורה איתה לאחר מכן?

ת: אחרי זה באה המלחמה, מלחמת השחרור. אחרי כיבוש ירושלים. בוא נחזור קצת אלי.

ש: סיפרת לי קודם שהיית המפרנס היחידי בעצם של המשפחה.

ת: לא, לא מדברים על זה. אני כבר לא אחזור על זה יותר.

ש: כן.

ת: בחזרה דוקא התימנים בשכונת נחליאל השפיעו עלי להיכנס לבית"ר. אני לא ידעתי הרבה על התנועות הציוניות, על המחתרות בארץ ישראל כי אצלנו בעיקר באזור שלנו לא היו מגיעים ... השליחים היו בדמשק ובחלב. היו אלה מתנועת בית"ר ומכבי, השומר הצעיר, הבונים. הם פעלו בצורה די אינטנסיבית שם. אבל לקמישלי משום מה לא הגיעו. אני זוכר פעם אחת הגיע איזה מורה אבל לא יותר מזה. הוא לימד עברית שם.

ש: אתה זוכר את השם שלו אולי?

ת: באמת לא זוכר. קשה לי לזכור.

ש: או קיי.

ת: אני הושפעתי מהאידיאולוגיה של ז'בוטינסקי – שתי גדות לירדן, זאת שלנו זאת גם כן. כל הדברים האלה. באתי לירושלים, כמובן הייתי ... בקן בית"ר בירושלים. משם עברתי לאצ"ל.

ש: בן כמה היית אז כשעברת לאצ"ל?

ת: 14.

ש: זאת אומרת היה לך תפקיד של תליית מודעות, הדבקת מודעות

ת: אחר כך זה כן, אחר כך. אבל אחרי זה עברתי גם לתפקידים אחרים. למשל בפיצוץ

ש: מלון המלך דוד?

ת: המלך דוד. אני אמנם לא השתתפתי בצורה פעילה, אבל העמידו אותי כמאתיים מטר מהמקום אם במקרה יבוא משוריין בריטי שאני אעשה איזו תנועה, אשרוק, אני יודע מה. אעשה משהו כדי שאלה שנמצאים קרוב לבית המלון יסיקו את המסקנה. אחרי הפיצוץ הבריטים אספו את כל אלה שהיו בסביבה, אפילו ברדיוס של קילומטר.

ש: אתה גם כן?

ת: גם אותי. הביאו אותי פה, אני כבר אז הייתי חבר אצ"ל, הביאו אותי פה לבולשת. הבולשת ישבה כאן

ש: במגרש הרוסים?

ת: איפה שבנק לאומי.

ש: אה, איפה שבנק לאומי?

ת: הבולשת הבריטית.

ש: זה ברחוב?

ת: רחוב יפו.

ש: אבל קרוב יותר

ת: מול מגרש הרוסים.

ש: כן. או קיי.

ת: קיצורו של דבר שם שכבתי על רצפת בטון, משך שבוע ימים חקרו אותי יום יום. רצו לדלות ממני פרטים על מפקדים, על חברים, הכל.

ש: ידעו שאתה חבר אצ"ל?

ת: הם ידעו. תראה, הם ריחרחו. הם היו די, הם לא היו מטומטמים כל כך. היום בדיעבד אני רואה שהבריטים היו די מתוחכמים. היה להם גם קודם כל, היו להם הרבה אנשי מודיעין. אם זה מההגנה ואם זה מיהודים וכל מיני שכבות של האוכלוסיה הירושלמית. אז ידעו פחות או יותר על כל אחד ואחד לפי ההתנהגות שלו, לפי התנועות שלו, לפי כל הדברים האלה. אז לא היה כמו היום, הלכת, עבדת, למדת. זה לא היה בראש, כן? היתה לך איזו עבודה, התפרנסת בצורה בוא נגיד

ש: סבירה.

ת: דלה, לא סבירה אפילו. אבל לא חיפשת מותרות, כל הדברים האלה. אז אם אתה נניח שזמנך היה ככה הולך בטל, אז ... אנשים ריחרחו מה אתה עושה. תוך שבוע ימים, החקירות לא הוציאו ממני מילה. שלחו אותי ללטרון.

ש: מחנה המעצר בלטרון?

ת: כן, מחנה המעצר בלטרון, מחנה א'. ישבו שם הרבה צעירים כמוני. היה צריף של ילדים.

ש: צריף של ילדים?

ת: כן. את כל הילדים שיכנו בתוך צריף אחד. דחפו שם פרובוקטור יהודי, בעצם ערבי שהתייחד מפתח תקווה. כל אחד שהיה נכנס למעצר בלטרון היתה להם סיסמה. היו יודעים אם הוא שייך לנו או לא שייך לנו. אז הדבר הראשון אמרו לי – תיזהר מאברהם בן-אברהם הזה.

ש: כן ...

ת: הגר הזה. הוא פרובוקטור. מלשין של הבריטים. ... ישבתי שם כשנה. אחרי זה הביאו אותי לבית דין צבאי. בית הדין הצבאי ישב באיזה מבנה ששייך לממשלת אנגליה, ליד תחנת הרכבת בירושלים.

ש: במושבה הגרמנית?

ת: לא. זה בין אבו-טור לבין

ש: איפה שהיום החאן, ליד החאן שם.

ת: בדיוק, כן.

ש: או.קיי, בסדר.

ת: היה לי עורך דין שבא גם כן עם סיסמה. גיליתי לו בדיוק מה עשיתי, איזה "פשע" עשיתי.

ש: אז היית בן כמה?

ת: הייתי בן 14 ...

ש: אה, בן 14. עדיין אנחנו בגיל 14.

ת: לא, כלומר היה כבר 15, כי שנה ישבתי שם בלטרון. אז הוא אמר לי – תישאר עם ההכחות שלך וכל הדברים האלה. ישאלו אותך, יחקרו, יתחקרו, תעמוד כמו שאתה עמדת בבולשת. תחזור על זה פחות או יותר. וכך היה. אבל בית הדין הצבאי דן אותי לשנת מאסר. שלחו אותי למגרש הרוסים.

ש: אבל כבר ישבת שנה.

ת: זה היה מעצר, מעצר אדמניסטרטיבי, כמו שהיום

ש: מינהלי.

ת: מינהלי, כמו שהיום זה "ל לוקח כל מיני חשודים, הוא יכול להשאיר אותם גם חמש שנים שם.

ש: כן.

ת: זה עדין צו מגדטורי. אתה יודע את זה או לא?

ש: פקודה.

ת: זה מגדטורי. זה עדין לא בקיום. למרות שכל הפקודות שהיו בחוקה הבריטית בוטלו. אבל יש פה ושם בינהן את זה, עדין לא ביטלו. היום אני שמעתי ברדיו

ש: שרוצים לבטל את זה?

ת: לא.

ש: חלק?

ת: לא רק חלק. את כל מצב החירום. מה שמו זה, יוסי ביילין, שר המשפטים.

ש: כן.

ת: אז במאי 1948, אחרי שהבריטים הסתלקו מהארץ ובן-גוריון הכריז על הקמת מדינה יהודית וערבית, שחררו אותי. באתי לירושלים - מה עושים לא עושים כל החברה. אחד באצ"ל, אחד בלח"י, אחד בהגנה.

להסתובב ברחוב זה לא יפה, לעבוד גם אי אפשר לעבוד. פה ושם התחילו גם שם התנפלויות של כנופיות על שיירות, על מכוניות, על כל הדברים. בדרך לירושלים, מתל אביב לירושלים. אז אני הלכתי ליחידה

ואמרתי – הנה עכשיו אני השתחררתי

ש: לאיזו יחידה?

ת: לאצ"ל.

ש: לאצ"ל, כן.

ת: אני רוצה להיות פעיל. טוב, צירפו אותי לאיזו יחידה, אימנו אותי שם עם סטן, עם רימון. זה מה שהיה בזמנו. העלו אותי להר ציון. יש שם מנזר, מנזר בן-ציון אם אני לא טועה.

ש: כן. אז אתה עובר מאצ"ל להגנה.

ת: ההגנה. כן. שאלו אותי - מה אתה יודע? אמרתי שאני יודע על סטן ועל רימון ואני יודע גם לזחול. זה למעשה מה שנדרש ממך. אז לא היו לא מכונות יריה ולא מרגמות. ... שהיו מעבירים אותם במשך הזמן מעמדה לעמדה. אני לא יודע אם אתה מכיר את הביוגרפיה של מלחמת השחרור, בעיקר זה בירושלים. צירפו אותי לגדוד בית חורון, קראו לו. הגדוד הזה לחם בכל ירושלים. הוא לחם בקסטל, בכל הרי יהודה, לחם במוסררה, לחם בשיח' ג'ראח אז לפני השיירה ... שיצאה להר הצופים, וברמת רחל. אני הייתי בין אלה שעלו להחליף את אנשי האצ"ל שניתקעו שם על ההגנה של הרמה. הרמה נפלה ארבע פעמים מיד ליד.

ש: הרמה?

ת: רמת רחל. היא נפלה ארבע פעמים. עברה מידי הערבים, חלק מצרים והיתר פורעים ערבים מצור בחר, ... מבית לחם, חברון. אז קראו לזה אספסוף, כל מיני טיפוסים כאלה שליליים. אותנו העלו לרמת רחל בלילה דרך תלפיות להר ... כדי להחליף את אנשי האצ"ל שהיו מותשים. זו היתה יחידה שעלתה וכבשה את רמת רחל בפעם השלישית.

ש: של אנשי אצ"ל?

ת: כן, אנשי אצ"ל. היה להם מזל, הם הסתתרו במקלט של רמת רחל, חדר האוכל ברמת רחל. אם אתה פעם ביקרת, ראית שהשאירו שם את כל הקיר הזה למזכרת עולמים.

ש: כן.

ת: הערבים האלה באיזו מין רתיעה להיכנס למקום חשוך, הם פחדו משום מה להיכנס לשם. אחרת היו נכנסים ומחסלים אותם ובוזה נגמר כל הסיפור.

ש: יש לי שאלה - אתה בשלבים האלה אני מבין חי עקרונית בבית, נכון, אצל ההורים?

ת: כן.

ש: ההורים עדין חיים בשכונת הפחים, נכון? מה היה המצב של היהודים שחיו אז, הקמישלים והאחרים, בשכונת הפחים בתקופת המלחמה?

ת: היה קשה מאוד כי הדרך לירושלים היתה סגורה. על הקסטל ישבו שם ערבים וצלפו בכל עז או אדם או אוטו או כל דבר אחר. גם את צינוורות המים שהיו מגיעים מראש העין הם פוצצו. השיבר המרכזי היה בשער הגיא. אז היתה בעיה שלא היו מים, לא היה אוכל, לא היו סיגריות, לא היה חלב לתינוקות. היו הפגזות יומיומיות.

ש: טוב, זה על כל ירושלים. אבל שכונת הפחים סבלה באופן מיוחד?

ת: סבלה באופן מיוחד כי מצבם הכלכלי היה על הפנים גם לפני זה, מה גם עכשיו. הם ממש הגיעו לפת לחם.

ש: עוד שאלה אחת, העובדה שהם חיו בפחים

ת: זה לא, תראה, לא כולם חיו בפחים, אבל קראו לזה שכונת הפחים. הבנת?

ש: כן.

ת: היו גם בתי אבן, כל הדברים האלה.

ש: הבנתי.

ת: למשל הכורדים שבאו ארצה בשנות העשרים הם אנשים שהיו חרוצים. הביאו קצת כסף ובנו לעצמם בתים. אז יש זכרון יוסף שם למשל. כל הכורדים האלה שהגיעו בזמנו לארץ, שבאו ברגל על חמורים, היום הם גרים שם. הצאצאים שלהם אני לא יודע אם הם גרים כיום. אבל זה היה כאילו וילות היה בזמנו.

ש: כן, אבל אני זוכר אז בשכונת הפחים

ת: אתה לא זוכר.

ש: לא, זאת אומרת אני זוכר מהקריאה, אולי היתה מה שנקרא, היא היתה שכונת ספר... נכון?

ת: לא, לא בדיוק.

ש: לא בדיוק?

ת: לא.

ש: או.קיי. בסדר. אז אתה אומר שמצבם היה גרוע.

ת: אלה שהיו שכונות ספר, הן אלה שהיו במקביל לשיח' בדר. אתה מבין?

ש: במקביל לשיח' בדר, כן.

ת: אבל זה יותר

ש: מערבה?

ת: מערבה, כן. הבנת אותי?

ש: הבנתי. אז עכשיו אנחנו מגיעים איתך לרמת רחל. אתה עושה שם את התפקיד שלך במסגרת ההגנה

כבר ברמת רחל. המלחמה נגמרת אני מבין.

ת: המלחמה לא נגמרת. אני חטפתי כדור בעליה לרמת רחל כי ישבו שם צלפים בצור בחר, הכפר הערבי

הזה שהוא משקיף על רמת רחל. היו להם כדורי דום-דום, קראו לזה בזמנו. זוהרים. הכדורים האלה ראית

אותם בלילה איך שהם

ש: מתקרבים אליך.

ת: שורקים לך מעל לראש. אני חטפתי פה כדור. יש לי פה.

ש: פה אתה מדבר על?

ת: העליה לרמת רחל.

ש: בירך ימין שלך?

ת: כן, ירך ימין ...

ש: אתה כבר לא זוכר?

ת: אני כבר לא זוכר. לא, דוקא פה.

ש: ירך שמאל. או. קיי, בסדר.

ת: דיממתי, אבל כנראה הפצע היה

ש: שטחי.

ת: שטחי בלבד. הגעתי לרמת רחל בלילה, הגענו כל היחידה וזה. פתאום אני רואה משהו דביק ברגל.

הייתי עם מכנסיים קצרים, סנדלים. אז לא היו תלבושות, כל אחד היה מביא את הבגדים שלו.

ש: כן.

ת: בא חובש, חבש אותי. לא הסתכלתי, לא ייחסתי לזה

ש: הבנתי.

ת: אבל באחד השלבים, כדאי באמת לציין את זה, אמא שלי עבדה ב"ביקור חולים". עבדה שם במיון

כביסה, במכבסה. מישהי סיפרה לה שיהודה, הבן שלה, נהרג. זה דבר מאוד לגיטימי. היה שכיח דבר כזה,

שזה נהרג וזה נהרג. ושהביאו אותו וקברו אותו בסנהדריה. שם היה בית הקברות הזמני. אז היא הלכה

לקצין העיר.

ש: זה היה בית הקברות הזמני?

ת: כן. בעיקר קברו את כל חללי צה"ל. מה חשוב אצ"ל, לח"י, הגנה? אז בזמנו צה"ל, בעצם לא היה אז

ב-48'. הלכה ואמרה – אני אהרוג את עצמי פה אם אתם לא תודיעו לי בדיוק מה קורה עם הבן שלי.

אמרו לה – גברת, הבן שלך נמצא ברמת רחל, הוא בסדר, הוא חי וקיים ונושם. אמרה – לא, אני רוצה

לראות אותו במו עיניי. קיצורו של דבר, אז היו המשדרים האלה של מפקד היחידה. קראו לו אני חושב

למפקד הפלוגה יהודה, לא זוכר את שם המשפחה. אמרו – תשלחו את הילד הזה מהר הביתה אחרת אמא

שלו תעשה לנו פה. אז הייתי צריך לזחול מרמת רחל דרך התעלה מעבר לכביש עד תלפיות.

ש: מה אתה אומר?

ת: כן. זה היה קיץ, ספטמבר, חם. אני עם מכנסיים קצרים.

ש: בלילה?

ת: לא, ביום.

ש: ביום?

ת: ביום. הגעתי לתלפיות, שם המעבר היה בסדר. אז כבר קטמון היתה בידינו ובקעה היתה בידינו ושכונת

תלפיות היתה ככה, כמעט היתה, אנשים נטשו אותה. היו פה ושם אנשים. הגעתי לשם לרחוב בצלאל.

התחילה ההפגזה הירדנית. אנשים עמדו שם בתור לקבל מים בפחים. את המים היו מביאים, אה לא

סיפרתי לך, זה דבר מעניין מאוד. בכל קטמון ובקעה היו בארות בתוך החצר. מי הגשמים תמיד היו

ממלאים את זה. זה היה עונה על הצרכים של המשפחה. אז היו באים ושואבים את המים האלה בטנקרים

והיו מחלקים אותם לשכונות כמו הבוכרים, בית ישראל, שכונת הכורדים, שכונת הפחים, האורפלים,

הדיארבקלים. כל אלה היהודים האלה שעלו בזמנו ולא הגיעו לאיזה שהוא מצב כלכלי שיכלו להחליף

סביבה ודיוור. בדיוק עמדו שם כעשר נשים, ביניהם אולי שניים שלושה גברים, בשביל לקבל פחי מים.

התחילה ההפגזה ואני חושב שתשעים אחוז מאלה נהרגו. קציצות נהיו מההפגזה. אני בדיוק הייתי קרוב

להפגזה. ראיתי מערבל בטון קטן ברחוב, עמד שם בצד. אני באינסטינקט נכנסתי מתחת לזה. לא ידעתי אם זה יכול להגן עלי, לא יגן עלי. נגמרה ההפגזה ראיתי שם את כל השחיטות שהיו, והגעתי הביתה. אני רואה אמא יושבת ובוכה. היא חשבה שאני לא בין החיים. כך זה היה ולמחרת חזרתי חזרה לרמת רחל. זהו. אז היו שביתות הנשק כמה פעמים.

ש: הפוגות.

ת: הפוגות קראו לזה, כן.

ש: אז אני מבין שלאחר מכן

ת: לאחר מכן בספטמבר '49 התחילו להשביע את החיילים, בוא נקרא לזה חיילים, או המתנדבים, לשורות צה"ל. כשהגיע התור שלי שאלו אותי בן כמה אני, הייתי בן 17, 17 ומשהו. אמרו לי – תלך הביתה, ב-50' נקרא לך חזרה. אמרתי – אני כבר עברתי כל מדורי הגיהנום. הייתי בלטרון, הייתי ... חוק זה חוק. הלכתי הביתה וב-50' קראו לי חזרה.

ש: מה עשית בבית באותה תקופה?

ת: עבדתי אני חושב באיזה דברים מקוטעים, פה שם. בתיקון כבישים. אז סללו את כביש בורמה אם אתה זוכר.

ש: דרך בורמה.

ת: דרך בורמה, סללו כביש שם. עבדתי שם בסלילת הכביש.

ש: במה עסקו היהודים הקמישלים, ככה באופן כללי?

ת: עבודות יזומות. לא עבודות מקצועיות. עבודות בנין או תעשייה אם היה. זה הכל. לא היו דברים שיכולת היום לבחור אם לא תלך לקבל דמי אבטלה. כל זה שייך היום לנוסטלגיה.

ש: אני מבין שלאחר מכן בשנת 50' התגייסת לצבא, שירתת שנתיים וחצי

ת: לא שנתיים וחצי. אז לא היה שנתיים וחצי. היה שנתיים.

ש: שנתיים, אז עוד יותר טוב.

ת: אז הלכתי לגדוד, לחטיבה שבע, גדוד תשע. אז היתה העליה של ... חיפשו שם את ילידי הארץ, או אנשים שיש להם איזה שהוא ידע ... למשוך אותם לקורס קשרים, חובשים, פקידים, כל הדברים. אז באו הגיעו גם אלי – מה ההשכלה שלך? אמרתי – בגרות.

ש: בגרות מן החיים.

ת: בדיוק ככה. ... פה ושם, שמעתי מהאנשים האלה, אבל לא היה לי מושג. לא הלכתי בכלל לבית הספר. לא לגן הילדים, לא לבית הספר. אמרתי – בגרות. אפילו לא ידעתי מה זה. באמת, אני אומר לך היום בדיעבד. אני לא עמדתי על הערך של התעודה הזו. אמרו – טוב, אתה הולך לקורס הפקידים. בדיוק היינו במחנה נתן. היה שם איזה מבצע במעלה העקרבנים. אם אתה זוכר מהקריאה, הבדואים שם היו מתנכלים. כל מכונית שהיתה עולה, רוצחים את האנשים ושוודים את הכל. בדיוק עמדנו גם אנחנו לצאת באיזה שהוא מבצע לבער את כל השווקים האלה. אותי דוקא הרימו ואמרו לי – אתה הולך לסרפנד, לצריפין, לקורס הפקידים. כולם באו, מנשקים אותי ומחבקים אותי, איזה מזל, איזה זה. קיצורו של דבר, הייתי שם שבועיים, למדתי מה שלמדתי, וחזרתי ... הייתי פקיד פלוגתי. אבל מה אני רוצה להגיד לך? התקופה

הזאת היתה תקופה קשה מאוד בשירות הצבאי. היתה מין סטיגמה כזאת שילדים שבאים מבית של משכיל, או שהם משכילים, לא צריכים להיות בחיל רגלים. זו היתה התפיסה של צה"ל בזמנו. אלה צריכים ללכת לקורסים, לטייס, לקצינים, לקשר לחוץ לארץ. משום מה דחפו את כל העליה הזאת לחיל רגלים, ... לתותחנים.

ש: כשאתה אומר העליה הזאת, את כל העולים החדשים?

ת: העולים החדשים שהגיעו בשנת החמישים. הגיעו מארצות האטלס – מרוקו, תוניס, מעט מאלג'יריה, מלוב. הגיעו מעיראק, הגיעו מפרס. לדאבוננו, אני היום בדיעבד יודע שהגיעה כל העליה הפשוטה. כלומר האנשים המשכילים או בעלי ההון היגרו לארצות אחרות. הרבה לדרום אמריקה, קנדה, אנגליה, ארה"ב וכו'. אבל לארץ באו כל החלכאים והנדכאים. הרס"רים, הקצינים והמדריכים ניסו לעשות מהם חיילים. הם לא היו בנויים לזה, האנשים האלה. האנשים האלה היו נכנסים לדכאונות. היו עושים בהם שפטים.

ש: מה זה שפטים?

ת: נותנים להם כל מיני עונשים. לוויות של מקל של גפרור, תזחל מפה קילומטר לשם, תצדיע לדגל כמה מאות פעמים. הרבה אנשים לא עמדו בזה והתאבדו. אני יודע שאני הייתי בג'וליס בזמנו. אני יודע על מקרה של שלושה שהתאבדו, ירו בעצמם, ואחד שקיבל קריזה, עלה על מגדל המים במושב ביצרון וירה שם על כל מכונית שעוברת. אז היו מקלעי אמ.גיי. שקיבלנו אותם מצ'כיה. עלה עם מקלע כזה ועם ארגז תחמושת ורימונים ... רובה צ'כי שהיה אז. הוא הרג שם איזה שמונה אנשים הבן אדם הזה. הבחור הזה במקרה היה מאוסטריה.

ש: אוסטרי?

ת: כן, אוסטרי. הוא התבצר על מגדל המים של המושב הזה.

ש: מה שאני הבנתי, מה שבעצם רצית להעביר, זה שבאמת הרבה מעולי המזרח שירתו ביחידות הקרביות האלה?

ת: כן. אז מה אני רוצה להוסיף על זה? היה איזה קרב עם הסורים מעבר לכנרת. הם הכניסו שם לפלוגות הקרביות האלה את כל אלה שבאו מהארצות הנחשלות, בוא נקרא לזה.

ש: מארצות המזרח.

ת: כן. לא קיבלו מודעות לא בתודעה לאומית, לא ציונית, לא הדרכה. אנשים עסקו מאוד במסחר, עסקו ברוכלות. הם לא היו בנויים לכלל זה ופתאום עשו מהם חיילים. אז היתה אחת התבוסות הגדולות עם הסורים. הסורים ירו בהם בגבם כי הם כולם נסוגו אחר היריות הראשונות. נדמה לי שכמה פלוגות כמעט כולן חוסלו. אז צה"ל לקח את הראש בידיים, שצריך לעשות אינטגרציה או איך שקוראים לזה. שצריך להכניס ליחידות הקרביות גם בני קיבוצים, בני מושבים, בני הערים הגדולות, משכילים. לא לעשות את הדיסטנס הזה, את ההפרדה הזאת בין עולה כזה שאיננו מודע או אינו יודע על מה הוא הולך להילחם, פוחד להחזיק את הרובה ביד, לבין אלה שפחות או יותר היו בתנועות נוער, אתה מבין? אז צה"ל לקח את הראש בידיים והמצב הזה תוקן. אבל זה אחרי שאני כבר השתחררתי.

ש: הבנתי.

ת: אבל באותה תקופה הלכתי ואמרתי - תראו רבותי, אני שירתתי, הייתי בכל הקרבות, הייתי פה, הייתי שם. אז היה צריך לשרת שנתיים, אז הכירו לי בזה. הייתי צריך להביא מסמכים, כל הדברים. שירתתי נדמה לי שנה וחודשיים ושלחו אותי הביתה.

ש: הבנתי. אתה במהלך השירות הצבאי שלך הגעת הביתה לפעמים, נכון?

ת: ודאי, כן.

ש: מאותם הקמישלים שחיו שם היו עוד חיילים כמוך?

ת: כן, היו הרבה כאלה.

ש: היו הרבה?

ת: כן. אבל אני רוצה להגיד לך שאצלי המורל היה גבוה. למה? אני עברתי את כל התלאות האלה. עברתי ממאסר למאסר, את מלחמת השחרור. הייתי מחוסן. לא היו לי חששות למות או לא למות. כי למות יכולתי למות מאה פעמים במלחמת השחרור. אבל היו הרבה שהיו בתנועות נוער. הם היו בהגנה או היו באצ"ל או בגדנ"ע ועברו שלבים של שדאות וכל הדברים האלה, להחזיק סטן, להחזיק רימון. כלומר לא היה מצבם כמו אלה שעלו מפרס או עלו מעיראק או עלו מכל הארצות הנחשלות האלה. האנשים האלה היו מוגי לב, אפשר לומר. אני לא מאשים אותם היום. אני יודע שהיו צריכים להסתכל עליהם אחרת. ש: לטפל בהם בצורה שונה.

ת: לטפל בהם. אותו הדבר אנשי המעברות. הם רצו לעשות מין ריאקציה כזאת, להכניס מרוקאים, תימנים ועיראקים יחד. זה לא הסתדר. רצו לעשות איזה סוציאליזם גדול. הם ניסו שאנשים ישנו את שמות המשפחה שלהם, שתימני לא יהיה אמסלם או שיהיה לו שם עברי, שהביגוד של המרוקאים עם הגלביה הזאת לא יהיה, שהשם שלו לא יהיה בוזגלו או כל הדברים האלה. זה יצר ממש קרע פסיכולוגי אצל האנשים האלה. פתאום אחרי מאות שנים שהם הולכים עם המשפחה הזאת, עם התרבות הזאת, עם המנטליות הזאת, פתאום רוצים שהם יהיו סוציאליסטים, שלא ילכו לבית הכנסת, שיעשו את זה ויעשו את זה. זה גרם לבעיות לא מעטות בישוב במדינת ישראל. ש: הבנתי.

ת: אתה בטח מתוך הקריאה יודע מה שקרה במעברות האלה ובאוהלים האלה, ששיכנו אנשים חמש שנים, ניוונו אותם, נתנו להם עבודה שבוע ימים וחודש, לקושש את הקוצים שם בציד הכבישים. זאת היתה הפרנסה שלהם. לשבת בחורף עם הגשמים ובקיץ עם החום הזה. אם אתה קראת את "תרנגול כפרות" של ש: אלי עמיר.

ת: אלי עמיר, אז זה אומר לך בדיוק, מסביר לך מה היתה העלייה שם, איך אנשים חיו במעברות האלה.

ש: או קיי. אני מבין שאתה חוזר אל השכונה, שכונת הפחים. מה אתה עושה שם?

ת: לא, אני קודם כל אחרי מלחמת השחרור היו בתים נטושים בקטמון, בבקעה, וכל ירושלמי שאיבד את הבית ולא גר במקום מגורים נאות, אז הוא הלך ולקח לו דירה שם. למשל כשהעיר העתיקה נפלה, את הגברים והנשים לקחו לשבי. ואילו את הילדים ואת כל ... הם שיחררו, אבל אחרי שאלה חזרו מהשבי כולם באו לקטמון ולבקעה. אותו הדבר אנשי בית ישראל, שכונת הבוכרים, כל הפרברים של ירושלים.

ש: גם משכונת הפחים?

ת: כן.

ש: זאת אומרת גם משכונת הפחים, אני מבין שגם המשפחה שלך הלכה

ת: אני אגיע לזה. אני לא פעם באתי ואמרתי לאמא – תראי מותק, אני לחמתי בשכונות האלה, שפכתי דם. בואי, יש שם דירות. מפקד היחידה שלי ... בצבא ... שלי, האבא המבוגר וכל הדברים האלה, האחים הקטנים – יהודה, בוא, אני מתחנן בפניך, קח לך את הדירה להורים שלך. אני הולך לאמא, אומרת לי – לא, בית לא שלי אני לא לוקחת. נוסף לזה, כשהשתתפתי בקרבות לכיבוש קטמון ובקעה, לא נתנה לי להביא אפילו סיכה הביתה. אמרה לי – אם יש בקבוק נפט, תביא. אם לא, אל תביא כלום. אם אתה מביא, אני לא מכניסה אותך הביתה. דבר לא שלי? ... תמימות או טפשות, לא יודע אם אפשר להגדיר את זה.

ש: יושר אישי אולי.

ת: אי אפשר להגדיר, אי אפשר. היום אני רואה את זה כחלום בלהות, שלא קורים היום הדברים האלה. בו בזמן אנשים הביאו משאיות והעמיסו. היה שם ריהוט, היו שם פסנתרים. תשמע, האנשים האלה היו אמידים. היו בעיקר כולם

ש: הערבים שחיו שם?

ת: כן, נוצרים ומוסלמים. היו שם אנשים שהיו סוחרים, היו מייצאים סחורה לחו"ל – תשמישי קדושה, שמן זית, כל מיני דברים. היו מייבאים, היו פקידי ממשלה, היו סוחרים בעיר.

ש: הבנתי. עכשיו תגיד לי, כמה באמת מהיהודים באותן השכונות, שכונות הספר, וגם משכונת הפחים, כמה תפסו להם בתים בבקעה

ת: אני יכול להגיד לך 99.9 אחוז.

ש: זאת אומרת הרוב הגדול?

ת: כן, כן. כי הדיור שלהם היה תת-אנושי.

ש: תת-אנושי? אז הם חיו בתנאים תת-אנושיים והם שמחו להחליף את המגורים שלהם.

ת: כן.

ש: תגיד לי בבקשה, קודם אמרת לי שהמפקד שלך בא אליך ואמר – בוא תיקח דירה מסויימת. הענין הזה היה מסודר או שכל אחד פשוט ראה דירה ונכנס?

ת: לא, אין מסודר, אין. תראה

ש: מי שלט בענין הזה? מי כיוון?

ת: תקשיב, בוא אני אסביר לך. הנקודה מאוד מאוד, היום היא עקרונית, מתחיל להיות המשא ומתן. כשנכנסנו, אני לא יודע אם דיברתי על זה, לאחת הדירות שם

ש: איפה?

ת: בקטמון. היתה משפחה נוצרית שם שלא ברחה. באו, התחננו, נישקו את הידיים ואת הרגליים שלא נפגע בהם. כי אז היה הסכם – יכולת להרוג, יכולת לעשות מה שרצית. תלוי באופי ובחינוך שלך. למשל האמא שלי היתה דומיננטית אז היא מאוד מאוד, קודם כל כיבדתי אותה והערכת אתה על היחס שלה, על כל הדברים האלה. אני לא פגעתי באיש ... אז אני אמרתי למשפחה הזאת - כל עוד שאני חי, אתם תחיו גם כן. אני יכול להבטיח לכם שציפורן שלכם לא תיפול. וזה באמת היה ככה. ... הפורעים הערבים האלה

ששלטו בהם, המצרים בעיקר, היו הרבה חיילים ממצרים, אמרו – אם אתם יוצאים אחרי 48 שעות אתם מקבלים גם את ירושלים היהודית. ואלה האמינו המטומטמים האלה. אבל הלכו ולא חזרו. אתה מבין? עד היום.

ש: כן.

ת: בוא נגיד שכל השכבה הזו הסתדרה יפה במקום מושבם החדש. אלה מה שאתה רואה את הפליטים בלבנון, בירדן, אלה אנשים עמך. אנשים היו איכרים, היו פלאחים, בלי השכלה, ישבו שם, יש כבר דור שלישי שם. האנשים האלה כל כך בתוך הדייסה הזו שלא יכולים לצאת ממנה יותר. אבל אם אדם היה משכיל, בעל מקצוע חופשי, הוא היגר לערב הסעודית, לכווית, לעיראק, לסוריה. הוא התאקלם מבחינה כלכלית. אבל אלה שנתקעו זה כל העמך האלה. מה אני רוצה להגיד? הלא עד שאני שכנעתי את אמא שתבוא זה היה כמו קריעת ים סוף. בכל זאת עזבנו ב-49', כלומר אחרי כבר שאני השתחררתי מצה"ל. הייתי במעבר הזה עד שנות ה-50', כשאני בגיל 20, עברנו לדירה במושבה היוונית.

ש: במושבה היוונית? איך קראו לזה?

ת: זה ליד קטמון, ליד המושבה הגרמנית וקטמון. אני זוכר אפילו את שם הרחוב – רחוב יהושע בן-נון. ככה רצו לקרוא ...

ש: הוא כבר קיבל שם עברי?

ת: כן, כן.

ש: הבנתי. אני מבין שבהתחלה כל מי שרצה נכנס לדירה מסויימת.

ת: כן.

ש: לאחר מכן בא הממונה על נכסי נפקדים ועשו איזה רישום, נכון?

ת: נכון.

ש: ספר לי על התהליך הזה. נדרשתם לשלם משהו? שכר דירה או דמי מפתח? מה זה היה?

ת: כל הדירות האלה היו בידי הממונה על הרכוש הנטוש, קראו לזה, ועמידר. אנשים ישבו שם, שילמו שכר דירה מאוד מאוד סמלי. אחר כך נתנו אופציה לאנשים לרכוש את זה וגם כן במחיר סמלי. אז מי שהיה לו את סכום הכסף הסמלי קנה את זה. היום הדירות האלה הם ארמונות, בסדר גודל של היום. אבל אז כאלה שישבו ככה ושילמו שכר דירה ... זה היה כך.

ש: כמובן שעם כל משפחה עשו חוזה, נכון?

ת: ודאי, כן. היה חוזה. אחר כך היו. כל הדברים האלה סודרו בשנות החמישים כי עד 49' היה מין בלאגן, תהו ובהו כזה. איש לא ידע מה עושה השכן שלו. אבל בשנות החמישים הדברים האלה יותר ככה קיבלו צורה של סדר, כן.

ש: אתה אמרת לי קודם שהרוב הגדול, למשל משכונת הפחים, עברו לאזורים האלה. הם הקימו שם באזור החדש בית כנסת, מרכז?

ת: כן, בהחלט.

ש: כן? זאת אומרת?

ת: את בתי הכנסת הם עשו בתוך מקלטים שהיו בדירות שם.

ש: הקימו שם בית כנסת ליהודי נציבין וקמישלי?

ת: לא יודע בדיוק, אבל כנראה. תראה, אז כבר היתה מין אינטגרציה כללית בין העדות האלה – מצרים, עיראקים, מרוקאים, התפללו ביחד. אז החלוקה לפי עדות היתה עד תקופת המנדט הבריטי. אז לא יכולת ללכת לחפש מנין יוצאי תימן, מנין יוצאי עיראק. אז השתלבו ביחד, כן?

ש: הבנתי.

ת: עוד דבר בנקודה הזאת, היתה תודעה של בתי כנסת. הממשלות ששלטו בתקופת בן-גוריון ואחריו, חשבו שהיהודים לא צריכים להתפלל. ואז כשהתחילה הבניה הגדולה בארץ, להוציא את האנשים מהצריפים, מהאוהלים, מהמעברות, הביאו אותם לבתים של קוביות של 50 מטר. אבל משום מה בתי כנסת לא בנו. אמרו – האנשים האלה לא צריכים להתפלל, הם צריכים להיות יותר עובדים, יותר חלוצים, יותר סוציאליסטים. המדינה הזאת לא תהיה מדינת דת אלא מדינה סוציאליסטית כמו שיש בכל מזרח אירופה. זו היתה התפיסה שלהם. כל אלה שעלו ארצה אחרי המהפכה הבולשביקית, אחרי שבנובמבר 1917, כשהרוסים הצליחו להפיל את המשטר הצארי, זה התפשט. הרבה אנשים אינטלקטואלים ניגדו לתורת מרכס.

ש: כן, בהחלט. מה שאתה רוצה להגיד לי זה שהעובדה שלא היה להם בית כנסת, שלא הקימו בתי כנסת, הם פשוט הקימו את בית הכנסת לבד כל עדה?

ת: לא הקימו. הם קבעו נניח באיזה שהוא מקלט או בית מסויים יהיה בית כנסת. לא בנו ספציפית. עד היום אפילו עד שנות התשעים לא היו דברים כאלה. עכשיו מתחילים לבנות. אצלנו למשל בשכונה ש: איזו שכונה? שאתה גר היום?

ת: כן, קרית מנחם. היום איזה יהודי, צ'פוטו קוראים לו, שהבן שלו נהרג בשגרירות הישראלית בארגנטינה

ש: כן, בפיצוץ.

ת: כן. הוא השקיע שם 2 מליון דולר בבנית בית כנסת. זה חלום זה. איפה יהודי חלם שיהיה לו בית כנסת? נברשת שייבאו מאיטליה עלתה 300 אלף דולר. רק נברשת, אתה מבין?

ש: ואז באותה תקופה בשנות החמישים אתה אומר שיהודי המזרח מקמישלי וכל מיני מקומות היו בעצם צריכים לבנות לעצמם את בתי הכנסת?

ת: לא, לא אמרתי לבנות.

ש: אלא לאלתר לעצמם.

ת: לאלתר, זהו. זו ההגדרה הנכונה.

ש: הבנתי. אז אני מבין שאחרי שנות החמישים, ככה אמצע שנות החמישים, היהודים מקמישלי שאתה היכרת אותם יפה, כבר לא חיו במה שנקרא במרכזים ...

ת: הם התפשטו פשוט.

ש: התפשטו. לאן הם התפשטו בירושלים?

ת: התפשטו לקטמון. קטמון זו שכונה גדולה. אחד נניח גר במזרח, השני במערב, אחד בדרום ואחד בצפון. אז לבוא לבית הכנסת בבוקר זו היתה משימה בלתי אפשרית. אז הוא התפלל עם המרוקאים. אותו הדבר

המרוקאי שרצה להתפלל עם אנשי העדה שלו, הנוסח שלו, התפילה שלו, אז גם כן לא יכל. לכן יצרו איזו מין מיקשה אחת והתפללו.

ש: או.קיי. אז אני מבין שבדרך כלל הקמישלים התרכזו באזור הקטמון?

ת: קשה להגיד. קטמון, בקעה, כל השכונות האלה. איפה שהיה אפשר

ש: מקומות אחרים בירושלים היו?

ת: היו למשל, למעשה שתי השכונות האלה איכלסו את כל הפרברים של ירושלים.

ש: או.קיי. בוא נלך קצת קדימה. שנות הששים, שנות השבעים. בשנות הששים והשבעים כבר יש בריחה מסוריה, מקמישלי, נכון?

ת: כן.

ש: אתה בעצמך מתישהוא מתחיל להיות מעורב באופן אישי בענינים האלה. בוא ספר לי באמת בשנות הששים והשבעים לאן מגיעים, איפה מתיישבים הקמישלים שבורחים מסוריה?

ת: אני אגיד לך. כולם כמעט באו לירושלים. כפי שאני הסברתי את הזיקה לעיר הזאת. הכותל המערבי, כל הדברים האלה. האנשים האלה כאשר באו להנה באו עם הבגדים על עורם. ממש. באו בלי כסף, בלי השכלה. התיישבו בכל מיני כוכים. אז מחלקת הקליטה של הסוכנות היהודית נתנה הלוואות. את ההלוואות האלה שילמו כדמי מפתח. אבל לדאבוננו הלוואות כאלה היו צמודות. גם אז המדד לא היה מי יודע מה, האינפלציה לא היתה גבוהה, אבל משך השנים ההלוואות הפכו להיות לנטל. אנשים היו בעלי משפחות מרובות ילדים. הם ממש קרסו תחת ההלוואות האלה. הציעו להם גם לצאת להתיישבות, למושבים חדשים, למושבים קיימים, בצפון, בדרום ... הם לא רצו ללכת.

ש: איך אתה יודע את זה?

ת: אני יודע כי הייתי מעורה בכל הענין הזה.

ש: מתי התחלת להיות פעיל במסגרת העדה הקמישלית, לעזור?

ת: מתי ...

ש: איך זה הגיע אליך?

ת: אני רוצה ככה לחזור לאחור, נדמה לי שב-1952

ש: 1952?

ת: רק רגע. ב-49' היו הפרעות הראשונות בסוריה. שרפו בתי כנסת, הרגו אנשים

ש: ב-49' פרעות בסוריה?

ת: סוריה, כן. בקמישלי לא כל כך כמו בחלב ובדמשק. אחר כך המשטר הנוקשה הגיע גם לקמישלי עצמה. הממשלה עודדה את הדברים האלה והם ישבו מהצד - לא, לא, לא, אבל תעשו כן, כן, כן. אתה מבין? אז האנשים האלה, אז התחיל הפחד. יהודי כבר לא העיז לצאת מפתח הבית. אנשים חיפשו את הדרך להסתלק. הם כבר לא ראו ענין במדינות האלה. בכל זאת יהדות סוריה, בעיקר יהדות גלות ספרד, הגיעה לפני 500 שנה לסוריה. אלה היו אנשים משכילים, סוחרים וכל הדברים האלה, והם נתנו את הזיקה לכל הממשלות הערביות האלה להיות פורחות מבחינה כלכלית ... היהודים שלנו, יהודי קמישלי

בעיקר אני מדבר עליהם, שהם באו מנציבין, אלה אנשים פשוטים. ממש אם אני אגיד שהם היו פשוטים, אני לא אגזים. לא היו משכילים, לא היו בעלי מקצועות חופשיים, עסקו ברוכלות, מסחר זעיר.

ש: אתה משלב מסויים, אני הבנתי ב-1952, מתחיל להיות מעורב ופעיל.

ת: כן.

ש: מה זאת אומרת? הקמתם ועד?

ת: כן, הקמנו ועד.

ש: מתי הקמתם ועד באמת?

ת: אני לא יודע. אני צריך לראות באמת. אני חושב בשנת '54, '52.

ש: אמצע ... החמישים.

ת: כשהתחיל כל העסק הזה התחילה המצוקה אצל יהדות סוריה. אז הוקם ארגון שהורכב מכל מיני גופים. השתתפו גם כל מיני יהודים מדמשק ומחלב וגם מלבנון. ביניהם דיברנו על מנחם לוזיה, והסופר אמנון שמוש. כל אלה. והרבה אנשים שנרתמו לדברים האלה. האנשים האלה היו רחוקים מכל הבעיה הזאת אבל כשראו את המצוקה הנפשית והכלכלית שעוברת על היהדות הזו, הם נרתמו לזה והקימו ארגון. יש למשל WIJS שטיפל בסטודנטים או התאחדות עולי סוריה ולבנון שהמרכז שלהם ישב בארצות הברית, בניו-יורק. איך קראו לו? האבא נפטר והבן היה

ש: אני אגיד לך.

ת: מליונר הוא היום.

ש: אני יודע למי אתה מתכוון.

ת: פשוט יש לי את השם שלו.

ש: ביקור חולים?

ת: לא.

ש: אתה מדבר על ... שלום?

ת: ... שלום. אבל אבא שלו היה קודם. הוא למשל ביקר בסוריה והיה שולח כספים לכל המשפחות הנחשלות. הוא היה בא במגע עם שלטונות אחרים כדי ...

ש: איך אתה יודע את זה?

ת: מתוך הפגישות שהיו לי. אתה תראה שכל הפגישות שלי מעוגנות על ידי פרוטוקולים שאני אז כתבתי. כתבתי על פיסות נייר קטנות ביותר שהיום אני לא יודע מה דחף אותי לעשות את כל הדברים האלה. הכנסתי לשם את כל הביוגרפיה הזאת.

ש: אתה מדבר על התיקים שנתת לי לעיין בהם?

ת: בדיוק.

ש: עכשיו אני רוצה להבין, אתה בשלב מסויים יצרת קשר עם הסוכנות, או הסוכנות הגיעה אליך? איך נוצר הקשר הזה?

ת: אנחנו היינו היוזמים. במחלקת העליה

ש: מי זה אנחנו?

ת: כל אלה, קודם כל היה ענין ועד ... של יהודי קמישלי.

ש: מי היה בו, מרכזי?

ת: ... ודוד חביבו שהוא נפטר

ש: דוד חביבו?

ת: כן. נפטר לפני כמה שנים.

ש: אריה מזרחי?

ת: אריה מזרחי שבחיפה, יבדל לחיים ...

ש: נכון.

ת: אגב, פגשת אותו?

ש: פגשתי אותו, ראינתי אותו גם כן. היה לכם עוד בחור אחד מכפר סבא נדמה לי.

ת: רק רגע. מכפר סבא? לא.

ש: מרעננה או מכפר סבא.

ת: משה כהן?

ש: משה כהן. בדיוק.

ת: אבל הוא לא היה כל כך פעיל.

ש: הבנתי.

ת: הבחור הזה וההורים שלו עדין היו בסוריה. דוד שלו ואבא שלו. טוב, לא ניכנס לנקודה הזאת, היא נקודה מאוד לא נעימה. אבל הפעילות שלו היתה מאוד שטחית ביותר.

ש: אהה. שטחית ביותר? הבנתי.

ת: בעיקר אנשים שפעלו בענין הזה, היה אחד שקראו לו חכם בנימין כהן מחיפה. הוא גם הלך לעולמו. הוא נפטר. אתה תראה, אני חיפשתי אותו ...

ש: היה גם אחד שהוא הרב של יהודי קמישלי בצפון, בקרית אתא, שהוא גר היום בעכו. בנימין.

ת: לא, בעכו אני לא מכיר. לא, זה היה חכם בנימין כהן.

ש: או קיי. היום הוא גר

ת: לא, הוא נפטר.

ש: לא יש עוד אחד בשם כהן בנימין.

ת: לא מכיר. אבל האיש הזה היה מקובל על כולם. היה איש ישר, איש הגון, איש עם מוסר, איש חכם. לא היתה לו תעודה אוניברסיטאית או למד באוקספורד. אבל היו לו הרבה הרבה דברים מה שהיה ... והיה

ששון חודדה ממושב אלרואי. וששון מזרחי שהיה במלחמת השחרור קצין מיעוטים.

ש: גם הוא מאלרואי?

ת: כן. אבל אלה כולם הלכו לעולמם. בירושלים בעיקר היה ... כי פה ישבו כל המוסדות. מחלקת העליה, משרד החוץ, הכנסת.

ש: כאן יש לי שאלה אליך. הזכרת את משרד החוץ ואני באופן אוטומטי קושר את זה עם מנחם לוזיה מאפיקים. אתה אומר שהזכרת אותו.

ת: כן.

ש: אתה ידעת שאז הוא עובד במסגרת משרד החוץ, הסוכנות, יוצא לסוריה, חוזר מסוריה?
 ת: לא, הוא לא נכנס לסוריה. אולי בתקופת המנדט, אבל אחרי זה כמה שנים, הוא לא נכנס לסוריה. יש
 אחרים שנכנסו לסוריה אבל הוא לא. אולי יכול להיות, אבל מפיו אני לא שמעתי. לי היה איתו מגע מאוד
 אמיץ. אני באופן אישי מאוד כיבדתי את האיש הזה.

ש: איך היה המגע ביניכם? מה עשיתם?

ת: זה גם כן על ידי פגישות, על ידי הכרויות. אבל לנו היה כעין ארגון בפני עצמו.

ש: של הקמישלים?

ת: כן. אבל אנחנו היינו משולבים בתוך הארגון הכללי הזה שפעל למען טובת יתר יהדות סוריה, יהדות
 לבנון, יהדות מצרים. אחר כך השתדלו גם יהדות עיראק לאט לאט ... כשהיו התליות שם.

ש: כן. ספר לי בבקשה איך נוצר הקשר בינך לבין הסוכנות ומי החליט או מי היה בעל ההצעה הראשונית
 שאתה נוסע ומתיישב בתורכיה, באדנה, כדי לקדם את הפעילות של הבריחה מקמישלי?

ת: האמת היא שהמצוקה שהיתה ליהדות הזאת, אם אפשר לעבור קצת ... ההיסטוריה שלהם, היו מצבים
 שלא נתנו ליהודי לצאת מהבית אחרי 4. לא לשבת בגנים ציבורים, לא ללכת לבתי קולנוע, לא לסחור עם
 יתר האוכלוסיה, לא לדבר בטלפונים, לא להחזיק מכוניות, לא לנסוע מחוץ לקמישלי. כל הדברים האלה
 יצרו איזו מין פסיכוזה אצל ...

ש: יצרו פסיכוזה אצל היהודים הקמישלים?

ת: הקמישלים. אלה אנשים שהיו יותר ככה חופשיים. יצאו לחלב, יצאו לדמשק, סחרו פה, סחרו שם,
 יצאו לכפרים ערביים, הגיעו לעיראק, הגיעו לתורכיה.

ש: ופתאום ...

ת: פתאום קיצצו להם את הכנפיים. שללו מהם את כל זכויות האזרח שלהם. הם היו למעשה אזרחים
 בדרגה שניה. היהודים האלה ראו עצמם לא רק מנוודים, אלא שפשוט כאילו יום יום הולכים לחסל אותם.

אז היו מגיעים מדי פעם בפעם שמועות שזה נעצר, זה הוכה, זה נרצח ... כל הדברים האלה

ש: איך זה הגיע אליך?

ת: תראה, בדרך כלל הדברים האלה הגיעו על ידי יחידים ביותר שברחו משם.

ש: והגיעו ארצה?

ת: הגיעו ארצה, כן.

ש: ונתנו פה עדויות?

ת: אני למשל הייתי מתחקר אותם. היה מגיע לשדה התעופה לוד, הייתי נוסע לשם, מתחקר אותו ראשון.

ש: מי היה מודיע לך על זה שמישהו מגיע?

ת: הסוכנות היהודית.

ש: המוסד בקיצור?

ת: לא. בוא נעזוב את הנקודה של המוסד. לא רוצה להכניס את המוסד בנקודה הזאת. אלה דברים מאוד,
 יש עליהם חיסיון שאני לא רוצה להיכנס אליהם.

ש: באותה תקופה כבר אין חיסיון.

ת: לא, תראה, לא חשוב. אנשים עוד חיים.

ש: כן, זה נכון. אבל מה שאני רוצה להגיד האם אתה אישית עבדת במסגרת המוסד בענינים האלה?
ת: לא.

ש: היית איש סוכנות?

ת: לא איש סוכנות גם. איש פרטי. איש ששייך לארגון הזה, הארגון של יהדות קמישלי.

ש: כן, אבל מי הרים לך טלפון משדה התעופה ואמר לך – הנה מגיע יהודי מקמישלי?

ת: מהסוכנות היהודית.

ש: הבנתי.

ת: אז עבדתי בבנק ישראל. אז המפגשים היו בעיקר עם מחלקת העליה. יושב ראש המוסד זה, מר שרגאי.
הוא גם לא בחיים.

ש: אתה מדבר איתי על שנות הששים, נכון?

ת: לא, אני מדבר על שנות החמישים.

ש: אה, אפילו החמישים?

ת: בטח. ישב שם ברוך דובדבני שהוא גם כן לא בין החיים. וישב סגנו יהודה דומיניץ, אם שמעת עליו.
ש: כן.

ת: אנחנו היינו הולכים ומנהלים את הקרב הזה, בוא נגיד בסוגריים, באים אליהם בטענות שהם מטפלים ביהדות שיושבת בדמשק ויושבת בחלב ואילו האומללים האלה אין להם לא אב ולא אח. אתם מפקירים אותם בידי ... שם.

ש: זאת היתה הטענה המרכזית שלכם עד לשנות החמישים, שלא מתייחסים ליהודי, הסוכנות לא מטפלת בהם, המדינה לא מטפלת בהם.

ת: אבל בוא נגיד שאנחנו היינו, אני הייתי מקבל למשל מידע ממקור ראשון, מדובדבני, והיה אומר לי – תראה, עיתונאי מארצות הברית נסע והסתנן לסוריה. כי גם אנשי תקשורת לא הגיעו לשם. לא רדיו, לא טלוויזיה, לא עיתונאות. בכלל. אנשים זרים לא הגיעו לשם.

ש: אל הקמישלים?

ת: כן. או בוא נאמר שהמשל הסורי מנע בעדם או בכלל לא ידעו אפילו שזה מקום שניתן לבקר בו. אבל מדי פעם בפעם הסוכנות היתה מגייסת אנשים, אנשי כמורה, אנשי רדיו, אנשי טלוויזיה, דיפלומטים, להגיע לחלב ובחלב לבקש שם איזו אינפורמציה להגיע או לא להגיע. אז היו באים עם מידע. היו אומרים להם ... תודה. אנחנו למשל, האנשים האלה באו והביאו את המידע הזה לממשלות שלהם. הממשלות שלהם באו במגע עם השגרירויות של סוריה והם הבטיחו שיהיה ככה וככה. זה היה כמו לזרות חול בעיניים. למעשה המידע הזה היחיד שהגיע, כי למעשה המקום הזה היה מבודד. מקום שכוח אל.

ש: ברור. אני מבין שהטענה המרכזית שלכם היתה שקצת הזניחו את יהודי קמישלי?

ת: בדיוק. לא קצת אלא הרבה.

ש: הרבה. ואתם אז נכנסתם לפעילות?

ת: פעילות אינטנסיבית.

ש: אינטנסיבית. זאת אומרת שאחרי שקיבלת את המידע ונודע לך שבאמת מצבם לא טוב, אתה באת בהצעה לסוכנות לנסוע לאדנה כדי להיות קרוב לענינים?

ת: הם טענו שבסך הכל מצבם מצויין. עכשיו מותר להגיד שהם היו מעבירים כספים.

ש: אנשי הסוכנות היו מעבירים כספים.

ת: כן. מאיסטנבול. ישב שם איש

ש: שמוש?

ת: לא, עזוב, עוד נגיע לשם.

ש: או. קיי, סליחה.

ת: בקונסוליה הישראלית באיסטנבול ישב גם איש מחלקת העליה.

ש: של הסוכנות?

ת: כן. קראו לו, הוא גם כן ... לא זוכר את השם. הוא היה מקבל את המליונים מהארץ או מחוץ לארץ בכל מיני דרכים והיה מעביר אותם לדמשק או לחלב. הכסף הזה היה צריך לשמש בשביל לממן את המבריחים. לשלם להם, לזייף תעודות, לעבור את הגבול, לשחד משטרה בגבול וכל הדברים האלה. הוא היה הברז הראשי.

ש: איש הסוכנות, איש מחלקת העליה שישב באיסטנבול?

ת: כן. אנחנו טענו

ש: אני מנסה פשוט להיזכר מה השם שלו.

ת: באחד השלבים אני אגיד לך. כי אנחנו אמרנו שהיהדות הזאת, שהאנשים שלהם יושבים בחלב, האנשים האלה טיפלו ביהדות קמישלי. ביניהם היה פראג' שבה ופראג' סאמח. אלה שני יהודים שהיו אמידים ועברו לחלב בזמנו.

ש: פראג' סאמח זה שגר היום בנתניה והוא ספר?

ת: לא. הוא נפטר גם כן.

ש: אבל מאותה משפחה של הספר שגר בנתניה היום?

ת: איך קוראים לו?

ש: גם כן סאמח, משפחת פראג' סאמח. אליהו.

ת: לא מכיר. יכול להיות.

ש: או. קיי.

ת: פראג' שבה ישב בדמשק והיה נשוי לדמשקאית.

ש: הוא קמישלי במוצאו?

ת: קמישלי במוצאו. הם היו עולים ויורדים וכל הדברים האלה. שולחים כל מיני טיפוסים, אם שליליים אם חיוביים, והם הביאו ... היו טענות שכאילו יהדות חלב, יום טוב כהן והרבה יהודים שהשמות שלהם רשומים אצלי ואתה תעלה על זה מהפרוטוקולים, שלא מתייחסים לקהילה הזאת בצורה

ש: ליהודי קמישלי?

ת: כן. אז אמרו לי – אתה יודע מה? תלך ותבדוק את הנושא הזה. לא רק לבדוק את הנושא הזה, גם לבדוק את אפיקי ההברחה וגם לתחקר מברייחים. כלומר לא רק תבדוק את המקרה הספציפי הזה אלא גם את מכלול העניין הזה שקשור עם יהדות קמישלי, ההברחה דרך נציבין וכל הדברים האלה. אז הקהילה פה בארץ הצביעה עלי שאני אצא. כי דובדבני אמר – תראה, אני לא יכול להגיד שאתה תקבע, בו בזמן שיבואו החברים שלך ויגידו ... למה שלא יהיה משה, למה שלא יהיה זוכמיר.

ש: אז ערכתם בחירות או משהו דומה בועד?

ת: לא. ... הצביעו ככה ואמרו שאני אצא. ואני יצאתי ...

ש: מתי זה היה?

ת: 1959 אם אני לא טועה, כן?

ש: כן. אני הבאתי לך גם איזה מסמך שמצאתי.

ת: כן ...

ש: או.קיי.

ת: אז אני באתי לאיסכנדרון. אז ישב שמוש.

ש: שמוש יעקב?

ת: יעקב שמוש, כן. היום זה הבן שלו.

ש: אהרון.

ת: לא, אהרון זה הבן ויעקב הוא האבא.

ש: זה מה שאמרת. אז חשבתי

ת: כן, אתה צודק. הוא נפטר כבר.

ש: כן.

ת: הוא היה איש הקשר עם הסוכנות היהודית. היהודים היו מגיעים אליו לאיסכנדרון. הוא היה מסדר להם אוטובוס, מסיע אותם לאיסטנבול. באיסטנבול איש משרד העליה והקליטה היה משכן אותם, מכניס אותם לבית מלון, מוציא להם laissez-passer, מין (אישור) מעבר חד-פעמי, ושולח אותם לארץ. שמוש למעשה עשה את העבודה הגדולה. הוא איכסן אותם, הוא הבין אותם, האכיל אותם, הלביש אותם אצלו בבית, מסדר להם אוטובוס ומסיע אותם לאיסטנבול. כך היה ההסדר. משדה התעופה היו מגיעים ללוד ובלוד הייתי מקבל אינפורמציה. הייתי הולך לשם, יורד ... רואה אותם, מדבר איתם, מתחקר אותם, רושם דוח נוסעים ובא עם ההמלצות.

ש: בא עם הדוחות האלה למוסדות?

ת: כן, למוסדות.

ש: כשאתה אומר מוסדות אתה מתכוון למוסד?

ת: לא למוסד, לא.

ש: לסוכנות?

ת: עזוב, ... אותה הנקודה. הוא היה מתחיל את המבצע.

ש: או.קיי. אז לסוכנות היהודית.

ת: ברור שבאופן טבעי, בוא נגיד בסוגריים, שמחלקת העליה והמוסד עבדו יד ביד. אבל אני לא רוצה לגעת בנקודה.

ש: בסדר, מקובל עלי. אין בעיה.

ת: אתה מבין? אני לא רוצה להגיד שאני הייתי איש כל כך תמים, אבל אני לא רוצה היום, כי אני מכיר עוד אנשים שעבדו בשטח הזה, שהם ספציפית עסקו בנושא הזה.

ש: מאה אחוז.

ת: אבל אני לא, כל עוד שיש אנשים בחיים אני לא מוכן ...

ש: למרות שהם כבר התראיינו אצלי.

ת: אם התראיינו אז התראיינו.

ש: אבל לא חשוב.

ת: לא משנה. בוא אני אגיד לך. מה שאתה הצלחת להגיע

ש: מאה אחוז. בסדר. עכשיו אני רוצה שתתרכז בענין הזה של איך היית מטפל בעולים שהיו מגיעים. היו מגיעים לשדה התעופה, היו מרימים אליך טלפון אנשי הסוכנות – בוא, הגיעה קבוצה מקמישלי. מה היית עושה? איך היית מקבל אותם?

ת: אתה יודע, יש עם זה בעיה מאוד מאוד רגישה, בעליה הזאת. האנשים האלה קשורים כל כך לבני המשפחה, לקרובים, שזה משהו שאי אפשר לתאר אותו.

ש: הקשר המשפחתי הוא חזק מאוד.

ת: מאוד. מה זה, אפילו נפשי. אז היו באים הקרובים הותיקים, היו אומרים – בואו, תהיו אצלנו. בבוקר נביא אתכם לאיזה מושב או משהו. אנחנו אחר כך נסדר לכם שיכון בירושלים. לדוגמה. ואנשים היו באים לפה ונתקעים חצי שנה

ש: איפה פה? בירושלים אתה מתכוון?

ת: כן. אני למשל הייתי בעד שיסעו להתיישבות, למושבים, לבנות חיים מחדש.

ש: למה חשבת ככה? חשבת שהם מתאימים לחקלאות?

ת: לא, לא זה שהם מתאימים. שהם יהיו יותר יוצרים, שיהיו יותר אנשים שיגיעו למצב כלכלי שיוכלו לפרנס בכבוד ולא יהיו פועלים בירושלים באיזו תעשייה עלובה. הם שוכנו ארבע, חמש, שש נפשות אצל קרוב משפחה שיש לו גם כן משפחה

ש: שיש לו גם כן משפחה גדולה.

ת: הדברים האלה היו אמורים להתפוצץ באחד הימים. יש ... ילדים, יש ... נשים, גברים. כל הדברים האלה זה היה, בוא נגיד ... בחודש הראשון. אחר כך כל הדברים האלו היו מתפוצצים.

ש: כן, הלחץ הזה היה גורם לפיצוץ.

ת: אז היו הולכים למחלקת הקליטה – תנו לנו הלוואה, אנחנו רוצים דירה. היו נותנים להם הלוואה והם היו לוקחים להם איזה חדר בלי כל כך תנאים של היום. ושם היו גדלים הילדים, שם היו מתחתנים הילדים.

ש: איפה זה קרה? איפה הם התרכזו?

ת: בירושלים, בשכונות הכורדים, זכרון יוסף, שכונת הפחים. כל אלה שהיו גם ותיקים, שהגיעו בשנות הארבעים כמוני וכמו אחרים. גם מצבם לא היה מי יודע מה. אז כל הענין הזה היה מתפוצץ. היו לוקחים את ההלוואה, הולכים לחדר אחד, במקום ללכת ולקחת באיזה שהוא מושב דירה עם כל השירותים, עם שניים שלושה חדרים בסדר גודל של אז. אז היו ככה

ש: היו ... טוב יותר.

ת: היו באים ופה היו מתנוונים.

ש: בירושלים היו מתנוונים. לדעתך במושב או בהתיישבות היו פורחים?

ת: אני מאמין.

ש: אז סיפרת לי שרצית או ביקשת שיהודי קמישלי שהגיעו לכאן בשנות החמישים והששים יעברו להתגורר במושבים, בהתיישבות החקלאית יותר. אתה ציינת שתי סיבות. אחת היא שרצית שהם יתפתחו מחוץ לירושלים ואולי שם יצליחו להתבסס מבחינה כלכלית. הסיבה השניה שאני העליתי כאפשרות היא שרצית שהם יהיו חקלאים, כי הם היו חקלאים גם בקמישלי. אתה רוצה כאן לתקן אותי?

ת: שמע, קודם כל לא היתה חקלאות ... כמו שהיום יש לך. בשנות החמישים במושבים גידלו עגבניות, גידלו מלפפונים. בצפון סוריה הם גידלו תבואת חורף, קיץ, עסקו בייצוא.

ש: אז אתה אומר שלא היתה שם חקלאות בקמישלי?

ת: לא. בעיקר היהודים שם עסקו במסחר זעיר ורוכלות.

ש: גם באבו-היג'ה?

ת: אבו-היג'ה זה היה סיפור אחר. זה היה כפר שהתיישבה שם משפחה יהודית, משפחה רחימא. המשפחה הזאת היתה משפחה אמידה שהם חכרו שטחים לגידול שעורה, חיטה, דורה, תירס. עבדו אצלם עשרות ערבים, כולל יהודים שהיו גרים באותו כפר. כלומר הם היו כעין איזה שהוא מוכתאר כזה, כמו שהיום קיים במדינות ערב. היום בארץ כבר כמעט אבד הכלח בענין זה של המוכתארים. אפילו בכפרים הערביים אתה לא רואה יותר. אלה היו בין היהודים האמידים. את השעורה והחיטה והתבואה הזו, היו מייצאים לחלב. אבל בחקלאות ממש כמו שהיום אנחנו מכירים

ש: זה לא היה שם.

ת: לא, לא היה.

ש: אז אם כך, בלי שום קשר לענין הזה של הידע המוקדם שלהם בחקלאות, לא בגלל זה רצית שהם יגיעו ת: לא. זה לא קשור.

ש: הבנתי. מה קרה? למה הם לא הגיעו לשם?

ת: אני אסביר לך. הסנטימנטים שלהם לקרובי המשפחה, הדבקות שלהם, קשה היום להסביר איך כל הדברים האלה נוצרו. קשה להפריד את החבילה הזו. זה הביא עליהם כלייה. מה זה כלייה? היום נשארנו, הריכוז הזה היום יושב בקטמון. כל אלה שעלו לפני מלחמת ששת הימים התישבו בקטמונים, בקטמון ו'. כל הקמישלאים נמצאים שם.

ש: בקטמון ו'?

ת: כן. כל העלייה הזאת התרכזה שם.

ש: אני מבין שיש להם שם בית כנסת מרכזי.

ת: זה דבר שהוא לגיטימי, אבל אני מדבר מבחינה חברתית, מבחינה כלכלית, מבחינת התפתחות. לוחץ להם, שלא נדע.

ש: עד היום?

ת: עד היום. הם משפחות מרובות ילדים, הם עבדו גם בעבודות בנין, בעבודות תעשייה. כלומר לא יצאו מבניהם אנשים משכילים. אולי ישנו אחד שעובד ברשות השידור שעשה תואר שני. זה יחיד.

ש: מי זה?

ת: צריך לחפש את השם שלו. יש לי אותו פה. אני חושב שהוא גם כן סאמח כזה קוראים לו. ... השם שלו.

ש: הוא אחראי על המחלקה הערבית?

ת: כן. הוא מכין את השידורים שם.

ש: כן, משהו זכור לי.

ת: לא יודע, סאמח זה שם המשפחה. אבל אני לא יודע להגיד לך. היה לי קשר איתו אמיץ הבחור הזה. פתאום הקשר נותק.

ש: בן כמה הוא היום?

ת: הוא צריך להיות בגיל חמישים פלוס.

ש: סאמח או צמח. הוא שינה, עיברת?

ת: צמח.

ש: צמח. הוא שינה, עיברת?

ת: לא, הוא לא שינה. צמח.

ש: צמח זה השם שלו?

ת: כן.

ש: בכל אופן הוא אחד מהיחידים שעלה שהוא מנהל המחלקה הערבית

ת: לא יודע אם הוא מנהל המחלקה. הוא במחלקה הערבית.

ש: במחלקה הערבית ברשות השידור?

ת: בקול ישראל.

ש: בקול ישראל? הבנתי. עכשיו, מה בעצם הסוכנות נתנה להם כעולים חדשים? מה הם קיבלו כשהגיעו

ארצה? החזירו להם את כל הכספים שהם הוציאו בגין הבריחה שלהם? מה נתנו להם?

ת: בוא נגיד שלא נתנו להם את כל הדברים האלה. הם נתנו להם סל קליטה כמו שקוראים לו היום.

ש: כמו שנתנו לכולם?

ת: כן. הציעו להם לצאת, אבל בתים ודירות בירושלים או בערים הגדולות לא היו. היה בהרצליה למשל,

היה בנתניה. הרבה גם שהיה להם שכל עברו לשם. חלק עבר לכפר סבא, חלק לפתח תקווה. אבל הרוב

הוא יושב פה בירושלים.

ש: הנקודה הזו מעניינת. אתה מדבר איתי עכשיו על איזה שנים?

ת: על העליה ...

ש: שנות הששים?

ת: שנות הששים, כן.

ש: אתה אומר

ת: הייתה עליה גדולה ...

ש: מקמישלי?

ת: כן.

ש: בשנות הששים אתה אומר שחלק עברו לכפר סבא. מה הסיבה?

ת: גם כן קרובי משפחה.

ש: כי קרובי משפחה שלהם הגיעו לשם כבר קודם?

ת: כן.

ש: מתי?

ת: בשנות הארבעים.

ש: כמה משפחות פחות או יותר?

ת: שתי משפחות לפחות.

ש: זה הכל?

ת: כן, כי רוב העדה הזו התיישבו בירושלים, התיישבו בכפר אלרואי, התיישבו בחיפה. מעטים מאוד בתל אביב.

ש: מעטים מאוד בתל אביב. פתח תקווה?

ת: פתח תקווה כמעט לא.

ש: כמעט לא.

ת: עכשיו אולי עד לפני כעשר או חמש עשרה שנה, משה כהן הוא התיישב בפתח תקווה. אבל הוא היה גר בכפר סבא קודם.

ש: כן, הבנתי. אתה אומר לי שבכפר סבא קודם הגיעו בשנות הארבעים כבר?

ת: כן.

ש: כמה משפחות היו אז?

ת: שתיים, שלוש.

ש: זה הכל?

ת: כן, כמונו. אנחנו גם כן, הוריי עלו ב-42' עם עוד שתי משפחות. אז העליה היתה מאוד דלה. יהודים לא כל כך ששו לעלות לארץ. אמרו – מה, נהיה פועלים, נעבוד בבנין, נעבוד בכביש, נעבוד בחקלאות? הם היו בזים לעבודה הזאת. לא היתה להם תודעה יותר פתוחה, לאומית, ציונית, פיתוח הארץ, להגן על ארץ ישראל. לא היתה להם כי לא הוכשרו לזה. אתה מבין?

ש: כן. אתה סיפרת לי עכשיו שהגיעו גם לאלרואי. מתי הם הגיעו לאלרואי הקמישלים?

ת: לאלרואי הם הגיעו בשנות השלושים.

ש: היה לך קשר איתם?

ת: היה לי עם האנשים האלה, עם חכם בנימין בהתחלה, אחר כך עם ששון חודדה וששון מזרחי. אלה שלוש הדמויות האלה

ש: שהיה לך קשר איתם?

ת: שהיו שם בין הותיקים, עבדו באבן וסיד בזמנו

ש: בחברת אבן וסיד?

ת: כן, חברת אבן וסיד. היו כבר בגיל מבוגר. אני חושב שהיו כבר בפנסיה. לכן הירשו לעצמם כל כמה חודשים לבוא לירושלים.

ש: להתמסר לעבודת הקהילה.

ת: להתיישב פה בישיבות עם אנשי הסוכנות היהודית או עם משרד החוץ או עם איזו אישיות בכירה אחרת. למשל הרב הספרדי של יהדות לונדון, אני ניפגשתי איתו כמה פעמים. הוא היה בא לביקור בירושלים, אני ראיתי אותו בלונדון פעם אחת. הוא עשה הרבה, אבל

ש: מה היה שמו?

ת: שכחתי, נדמה לי שזה כתוב בפרוטוקול.

ש: תגיד לי בבקשה, היהודים בקרית חרושת שצמודה לאלרואי היו גם כן קמישלים, נכון?

ת: אלה הגיעו גם כן אחרי שנות הששים.

ש: אחרי שנות הששים?

ת: כן.

ש: אבל אני יודע שהמיסד שם של קרית חרושת, הבת שלו נקראת היום אדוני שושנה. אתה אולי זוכר אותה, מכיר אותה?

ת: לא יודע, לא. אל תצטט אותי לא נכון כי אני לא יודע כלום.

ש: אתה לא מכיר?

ת: אין לי שום אינפורמציה. אבל מה שאני כן יודע אלה כולם עלו אחרי שנות הששים.

ש: הבנתי. עכשיו בוא נתרכז כאן בקרית אתא. בקרית אתא אני יודע שיש גם כן גרעין די גדול שבשנות התשעים גם כן הגיעו לשם. למה בשנות הששים

ת: בתשעים לא היו, לא היתה, היתה עליה של בודדים.

ש: בודדים? משפחות בודדות?

ת: כן.

ש: למה בשנות הששים הגיעו דוקא לקרית אתא?

ת: אין לי מושג, אני לא יכול, אני לא יכול להסביר את זה. קשה לי. כי אז לא עסקתי בנקודה הספציפית, אתה מבין?

ש: אז אולי יש לך יותר מידע לגבי מה קרה בחיפה. איך זה שקמישלים הגיעו לחיפה?

ת: גם כן היו משפחות שהגיעו בשנות הארבעים והתיישבו בחיפה. כמו דוד חביבו ועוד כמה משפחות אחרות שהגיעו בשנות הארבעים.

ש: כמו המשפחה של אריה מזרחי?

ת: כן. אריה מזרחי, כן. אז באופן טבעי קרובי משפחה הגיעו אליהם. אבל לא מתוך שחיפה מצאה חן בעיניהם.

ש: אלא?

ת: אלא הזיקה הזו לקרובים.

ש: אני מבין שעסקת גם בקליטה שלהם, נכון? טיפלת ... מה היתה צורת העבודה? זאת אומרת איך, אני מבין שלא עשית את זה לבד. היה לך צוות

ת: כן, היה צוות עובדים.

ש: איך היית עושה את זה?

ת: בא במגע, יושבים בועדות, ועדת הקליטה. היינו נפגשים איתם. היו אומרים – תראה, יש לנו יחידות דיור בכפר איקס. בוא נקצה את המספר הזה לאנשים שלכם.

ש: מי היה אומר לך את זה?

ת: אנשי מחלקת העליה והקליטה.

ש: של הסוכנות?

ת: כן. אנחנו היינו באים עם ההחלטה הזאת למשפחות האלה – רבותיי, מציעים לכם מקום איקס. לא, אנחנו לא זזים מכאן.

ש: מה זה מכאן. מאיפה?

ת: מירושלים. כי אנחנו טיפלנו רק באנשים שבאו לירושלים. יתר המקומות לא יצא לנו להגיע. אז אי אפשר היה לאלץ אותם או לכפות עליהם שיעזבו את העיר ויעברו לשם. מוטב לנו פה עם קרובי המשפחה, עם הדוד, עם הדודה, עם האחיות, עם האח, עם הסבא, עם הסבתא. אתה מבין?

ש: או.קיי. אז הם לא רוצים. אז מה בכל זאת נתנו להם?

ת: קיבלו הלוואה וחילפו להם דירה. הגיעו לאיזו דירה בת חדר בלי שירותים, בלי כל הדברים האלה האלמנטריים, וניתקעו שם.

ש: ההלוואה הזו איפשרה להם לקנות חדר

ת: לא לקנות. בדמי מפתח.

ש: אה, בדמי מפתח? אז היה

ת: כל הענין של דמי מפתח, כל השנים בארץ-ישראל. בירושלים בעיקר.

ש: זאת אומרת זה מה שהסוכנות נתנה? הלוואה לדמי מפתח?

ת: כן. הלוואה קטנה, לא גדולה. אבל היתה מספיקה לדמי מפתח.

ש: ובנושא תעסוקה למשל?

ת: בתעסוקה, תראה, היו מכשירים אותם לעבודות בנין. למשל בנאים, טפסנים ...

ש: מי היה מכשיר אותם?

ת: לשכות העבודה.

ש: ... מיוחדים לעולי קמישלי?

ת: לא במיוחד. היו למשל מקימים קורס ושם היו מצרפים מספר פועלים. זה יכול להיות רומני, זה יכול להיות עיראקי, יכול להיות תימני. היו כאלה גם קמישלאים. היו משתלבים בקורסים האלה. אחר כך נשארים כפועלים. הבחור הזה שהיה פה גם כן

ש: זה שעכשיו קיבלת אותו לצורך העסקים שלך?

ת: כן. יש לו קיוסק באיזו פינה. הבן אדם הזה גם כן עבר קורס קצרצר והוא הרוויח יפה והיה מנהל עבודה וכל הדברים האלה. הוא פרש לפני כשנה לפנסיה ובמה שהיה לו מהחסכונות קנה קיוסק. היו הרבה כאלה. אבל להתעשר מזה, לעשות הון או להחליף דירה או לתמוך בבן שהולך לאוניברסיטה, זה לא היה משהו כזה.

ש: אני יודע שהעליה האחרונה של שנות התשעים קיבלה גם את העניין הזה של כספים שהם שילמו למבריה ודמי הנסיעה וכמובן את הטיסה ובאו הנה וקיבלו משכנתאות מאוד מאוד גבוהות. אז זה לא היה, לא ניתן להם.

ת: לא היה אז עניין, בשנות הששים לא היתה בעיה של משכנתא. אז נתנו לך משכנתא רק אם אתה רכשת לעצמך דירה. אבל בדמי מפתח או בתנאי שכר דירה חודשי, לא היה קיים העניין של משכנתא. היום זה התרחב. כל זוג צעיר שיכול לצאת לפרברים של ירושלים מקבל אפילו משכנתא של 70 אחוז מערך הדירה. אז לא היה דבר כזה.

ש: הבנתי. עכשיו, כשמגיעים עולים חדשים, תמיד, בכל התקופות, הסוכנות כמעט חייבה אותם לעבור מה שנקרא אולפן. העולים מקמישלי לא זכו לזה?
ת: לא, לא הלכו.

ש: מה זאת אומרת?

ת: הם היו צריכים בימים הראשונים כבר לעבוד להביא לחם הביתה. אז האנשים האלה בוא נגיד שראו שאולפן זה בזבוז זמן.

ש: הם הלכו לאולפן? התחילו ללכת?

ת: לא.

ש: הם חשבו שזה בזבוז זמן.

ת: כן. מצבם הכלכלי היה מאוד מאוד גרוע. אפילו פה בארץ. פה המדינה הזאת לא רווחה להם כמו שהם העלו בדעתם שהם ישבו על זרי הדפנה, אתה מבין?

ש: אבל אני יודע שהסוכנות נותנת כלכלה ונותנת מגורים בתקופה הזו שאנשים למדו באולפן.

ת: היום זה, בשנים האחרונות כבר הפך להיות מוסדר העסק הזה.

ש: אז בשנות הששים זה לא היה קיים?

ת: בכלל לא היה. עכשיו יש מוסדות קליטה במבשרת ציון ויש בכל מיני מקומות אחרים בארץ. אפילו משפחות גרות במרכזי קליטה. האבא, האמא, הבוגרים לומדים שם לתקופת מה. מקבלים דמי קיום, סל קליטה, דיוור. ואז יוצאים לשוק, שוק העבודה. אבל אלה לא ניצלו את זה. כי בשנות הששים המצב היה גרוע מאוד בארץ מבחינה כלכלית. אז היה המיתון הגדול אם אתה מודע לזה. אז אנשים היתה להם חסרה הפרוטה הזאת. מתי התחיל השגשוג הזה? אחרי מלחמת ששת הימים. אחרי מבצע סיני.

ש: לא, אחרי מלחמת ששת הימים.

ת: לא, אני אומר אחרי מבצע סיני דוקא. תראה, בשנות החמישים המצב היה מאוד קשה. אז לא דאגו לא להלוואות ולא למענקים ולא לתרומות וכל השכר לקיום הזה שהיה מגיע להם במיליארדים ... כזה גדול. קראתי הבוקר שהאמריקאים שלחו מיליארד ומאתיים מליון דולר שהם עצרו את זה בגלל המשא ומתן עם הפלסטינאים. אז הם ... את זה. איפה היה דבר כזה?

ש: הבנתי.

ת: היום כן. היום בא זוג עולים, אם היום הוא בא אז קודם כל הוא מודע למחלקת הקליטה. קודם כל הוא יושב במרכז קליטה, אז הוא באופן טבעי הולך ללמוד. ההישגים שלו אני לא יודע אם כל כך גבוהים. כי הוא לא יודע שפות אחרות, לא למד. אולי פה ושם למדו ערבית. אבל לא יותר מזה. אין להם השכלה אוניברסיטאית. לכן העליה הזאת מצבם ככה, על הפנים, עד היום.

ש: אתה היית קצת מעורב בעליה האחרונה של שנות התשעים?

ת: כן, ודאי שהייתי. לא, בשנות התשעים אני חושב שכבר לא היה צורך. אתה יודע למה? הסורים כבר ביטלו את כל הצווים. נתנו ליהודי, למשפחה, כאילו לצאת לריפוי תמורת פקדון. אז כמובן את הפקדון היו מאבדים ובאים לארץ. אז לא היה המתח שהיה בשנות הששים ובהתחלת שנות השבעים. לכן הגבולות היו פתוחים יותר. המרחב. אמריקה למשל. הרבה קמישלאים נסעו כביכול לריפוי בניו-יורק ונשארו שם עד היום. עוסקים במסחר, בזהב, בזיזפים. מה שאתה לא רוצה. כמו כל יהודי אחר.

ש: דרך אגב, יש קהילה קמישלאית בארצות הברית.

ת: כן, מעטים מאוד, בניו-יורק.

ש: בניו-יורק? בברוקלין?

ת: בברוקלין, כן.

ש: כמה פחות או יותר?

ת: מעטים. אולי שלוש או ארבע משפחות.

ש: אה, זה הכל? שלוש או ארבע משפחות?

ת: כן.

ש: הבנתי.

ת: יש הרבה למשל בפנמה.

ש: קמישלאים?

ת: כן, שהיגרו מפה לפנמה.

ש: מהארץ היגרו?

ת: כן. אחרי שהם עלו

ש: בשנות הששים?

ת: כן.

ש: אם כך אני רוצה לשאול אותך עכשיו איך היתה צורת העבודה שלכם כוועד? אתם נבחרתם? איך זה התארגן, הקמת הוועד? ספר לי בכמה מילים.

ת: כל הדברים האלה לא היו מאורגנים באיזו חוקה או איזה תקנון. באו האנשים המבוגרים ואמרו – אתם אנשים יותר מעורים בחברה, אתם תיקחו את הענין הזה לידיים. ככה הקמנו איזה שהוא ועד כזה.

ש: הוועד הזה הוקם מתוך בית הכנסת או בלי שום קשר לבית הכנסת?

ת: לא קשור לבית הכנסת.

ש: לא קשור?

ת: לא.

ש: זאת אומרת אנשים

ת: מכלל העדה.

ש: מכלל העדה פה בירושלים?

ת: כן.

ש: אני מבין שאתה היית יושב ראש הוועד, נכון?

ת: אני לא הייתי. דוד חביבו היה. אני הייתי המזכיר, אבל למעשה אני ניהלתי את כל העבודה הזאת. אבל זה בסוגריים, כי אני לא חיפשתי כבוד בשטח הזה.

ש: הבנתי. איפה ישבתם?

ת: אנחנו פעם ישבנו אצל דוד חביבו, פעם אצלי

ש: בבית?

ת: כן. פעם אצל ברקת, פעם פה, פעם שם. כל פעם מצאנו מקום אחר. אני אז עבדתי בבנק ישראל, אז כל ההתכתבויות והפרוטוקולים הייתי מדפיס אותם בבנק ישראל. לי היתה השתדלות יותר מאחרים לעזוב את העבודה וללכת לסוכנות, למשרד החוץ, להיפגש עם איקס, להיפגש עם וואי, כל הדברים האלה. אני, כפי שאתה תראה בתיקים, אני ניהלתי את כל ההתכתבויות.

ש: ישבתם באופן קבוע? פעם בחודש, או לפי הצרכים?

ת: לפי הדרישה, כן.

ש: מתי היה שיא הפעילות שלכם, של הוועד?

ת: בשנות השישים.

ש: מתי הוועד סיים את פעולתו?

ת: אחרי ששערי העליה נפתחו

ש: בשנות התשעים?

ת: כן. אז כל אחד אין לו כבר, אני בעיקר לא ראיתי שיש צורך ללכת להציג אותם כמסכנים, כאומללים, כמוכים, כחסרי ישע, כל הדברים האלה. כל אחד הסתדר באופן, גם המוסדות נתנו להם כמו כל עולה אחר. לא היה ענין של איפה ואיפה. בשנות השישים היתה איפה ואיפה.

ש: זאת נקודה מעניינת. מה זאת אומרת היתה איפה ואיפה?

ת: למשל יהודים שבאו ממזרח אירופה, בעיקר העליה שבאה ממזרח אירופה, אז הם שיכנו אותם בנתניה,

בפתח תקווה, תל-אביב, ירושלים, בערים הגדולות, במקום עבודה שהוא

ש: בקרבת הבית.

ת: כן, בקרבת הבית. התנאים שלהם היו יותר משופרים, המצב הכלכלי יותר טוב היה. ואילו אצלנו היו על הפנים כל האנשים האלה.

ש: אתם צעקתם?

ת: צעקנו אבל זה לא עזר הרבה.

ש: אצל מי? למי צעקתם?

ת: המוסדות, הקליטה והעלייה. כי תראה, אצלנו היהודים האלה מה שהציעו להם זה רק מחוץ לערים הגדולות, במושבים. אז המושבים בשנות הששים לא היה מצבם מי יודע מה. הם גם היו על הפנים. עם הקצבות מעטות של מים וחומרים לגידול ועבודה קשה. אנשים לא גרפו כסף. כמה שאתה למדת והיכרת את ההתיישבות שהיתה בשנות החמישים והששים, גם שם במקומות נידחים היו שולחים את התימנים ואת המרוקאים ואת העיראקים והפרסים. את היהודים האלה ממוצא אירופאי היו מביאים אותם ליישובים יותר מבוססים, ערים יותר מבוססות.

ש: פה בירושלים הקמישלים לא זכו לאותן הטבות?

ת: לא, לא. ... אותה היד המכוונת, לא זכו. כלומר אשמה אני מטיל גם ביהודים האלה, כי לא גילו איזה שהוא אומץ, אתה מבין? היו כל כך זקוקים לבני המשפחה עד שהם ממש הפכו להיות תאומי סיאם. זאת אחת ההשלכות

ש: לתאומי סיאם?

ת: עד כדי כך. לא נפרדו. היום תראה בקטמון גם כל הקמישלים מרוכזים שם. מתחתנים ביניהם, כמו שהיה בקמישלי אותו הדבר שם. אז זה מאוד מאוד מצער אותי שהם לא למדו מהסביבה שלהם. משפחות מרובות ילדים, עשרה ילדים, שניים עשר ילדים. אבא לא משכיל, עובד בעבודת בניה או תעשייה. מפרנס יחיד.

ש: הבנתי. שאלה אחרונה לגבי, אני זוכר, גם אתה ציינת, שהיו בוועד שלכם ועדת קליטה, ועדת עלייה. ת: לא היו.

ש: אז אצלכם לא היו ועדות קליטה, ועדות מהסוג הזה?

ת: לא.

ש: לא עבדתם ככה?

ת: לא.

ש: ביקורי בית הייתם עושים?

ת: לא, גם כן לא. כמעט לא. תשמע, כל אחד היה צריך לפרנס את עצמו, לפרנס את המשפחה. לאנשים לא היה

ש: אף אחד מכם לא עבד בשכר?

ת: לא, בכלל לא. ההפך, נהפוך הוא. אנשים הוציאו מהכיס הפרטי שלהם. אני, לא מתוך שאני רוצה להתחסד, את כל העבודה הזאת שאתה רואה אותי על פני שנים ...

ש: הכל בהתנדבות?

ת: הכל בהתנדבות. הכל מהכיס שלי. אם לתת איזה שי לכתבנית או לקנות לה פעם משהו. הכל הוצאתי מהכיס הפרטי שלי. לא קופה ולא התרמות ולא גבייה. לא היו הדברים האלה. כל אחד עשה מה שהוא היה צריך לעשות מתוך הכיס שלו.

ש: אז כאילו כדי לממן את הפעילות הבסיסית שלכם לא עשיתם ערבי התרמה או משהו?

ת: לא, בכלל לא.

ש: שום דבר?

ת: בכלל לא.

ש: הבנתי. מר פנחסי, אני מאוד מאוד רוצה להודות לך על הראיון שנתת לי, על המסמכים שאני אעניין בהם ואני אחזיר לך אותם מיד בקרוב.

ת: תראה, הם שוכבים בית כאבן שאין לה הופכין. אני אפילו לא זכרתי איפה דחפתי אותם. אני, אם לא היית מעיר את תשומת לבי לא הייתי מוצא לא את הכתבה בעיתון ולא את המסמכים האלה.

ש: אני רוצה להודות לך. היית לי לעזר רב ובעזרת השם שאסיים את העבודה תקבל העתק.

ת: זה באמת מה שאני מצפה.

ש: שהשם שלך, ואתה תראה שהפעילות שלך ושל הוועד תבוא לידי ביטוי.

ת: תשמע, הילדים שלי

ש: אני מתאר לעצמי, זה חשוב להם גם.

ת: מבקשים ממני מדי פעם בפעם שאני אכתוב את הביוגרפיה.

ש: אז הנה יש לך כאן חלק מהמעשה. תודה רבה לך.